

کاوشی نو در مسئله حضور اجتماعی زنان

اشتراک جنسیت در پذیرش مسئولیت های ولایی، اجرایی و قضایی

www.ketab.ir

سید مهدی نریمانی زنان آبادی

نیریمانی، مهدی، ۱۳۶۲ -

کاوشی نو در مسئله حضور اجتماعی زنان: اشتراط جنسیت در پذیرش مسئولیت‌های ولایی،
اجرائی و قضایی - - مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی، ۱۳۹۴.

ISBN 978-600-06-0001-3

۲۹۲ص.

فیبای مختصر.

ب. عنوان.

الف. بنیاد پژوهش‌های اسلامی.

کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران

۲۸۲۴۹۲

مجلس شورای اسلامی
جمهوری اسلامی ایران

کاوشی نو در مسئله حضور اجتماعی زنان

اشترات جنسیت در پذیرش مسئولیت‌های ولایی، اجرائی و قضایی

سیدمهدی نیریمانی زمان آبادی

ویراسته اصغر ارشاد سرابی

چاپ اول: ۱۳۹۴ / ۱۰۰۰ نسخه، رقمی / قیمت ۱۰۰۰۰۰۰ ریال

چاپ و صحافی: مؤسسه چاپ و انتشارات آستان قدس رضوی

بنیاد پژوهش‌های اسلامی، مشهد: صندوق پستی ۳۶۶-۹۱۳۳۵

مراکز توزیع:

تلفن و دورنگار واحد فروش بنیاد پژوهش‌های اسلامی: ۳۲۲۳۰۸۰۳

فروشگاه‌های کتاب بنیاد پژوهش‌های اسلامی، مشهد: ۳۲۲۳۳۹۲۳، قم: ۳۷۷۲۳۰۲۹

www.islamic-rf.ir

info@islamic-rf.ir

حق چاپ محفوظ است

فهرست مطالب

- ۹..... مقدمه نگارنده
- ۱۵..... پیشگفتار

فصل یکم

کلیات

۸۰-۱۹

- ۲۱..... بخش یکم: مفاهیم
- ۲۱..... گفتار یکم: اصل
- ۲۲..... گفتار دوم: حق
- ۲۵..... گفتار سوم: حقوق
- ۲۷..... گفتار چهارم: تصدی و پذیرش سمت اجرایی
- ۲۸..... گفتار پنجم: ولایت
- ۳۱..... گفتار ششم: عدالت
- ۳۳..... گفتار هفتم: تکلیف
- ۳۴..... بخش دوم: پذیرش مسئولیت در اسلام
- ۳۹..... بخش سوم: نگاه اسلام به جنسیت
- ۴۶..... گفتار یکم: تأکید جنسیت در معنویت

- گفتار دوم: نقش جنسیت و تشکیل خانواده ۵۳
- گفتار سوم: فقه و جنسیت ۵۸
- ۱) عرصه شهادت ۵۹
- ۲) عرصه قضاوت ۶۵
- گفتار چهارم: توجه ویژه اسلام به جنس مؤنث ۶۹

فصل دوم

بررسی حکم فقهی

۸۱-۲۶۲

- متن استفتاء ۸۳
- بخش یکم: ادله منع ۸۶
- گفتار یکم: ادله قرآنی ۸۶
- الف. آیه قوامیت ۸۶
۱. متن آیه ۸۷
۲. شأن نزول ۸۷
۳. اقوال مفسران و فقها ۸۸
۴. وجه استدلال ۹۶
۵. تحقیق در مسئله ۱۰۴
- ب. آیه درجه ۱۰۷
۱. متن آیه ۱۰۸
۲. اقوال مفسران و فقها ۱۰۸
۳. وجه استدلال ۱۱۲
۴. تحقیق در مسئله ۱۱۴

ج. آیه حلیه	۱۱۵
۱. متن آیه	۱۱۵
۲. اقوال مفسران و فقها	۱۱۶
۳. وجه استدلال	۱۱۸
۴. تحقیق در مسئله	۱۱۹
د. آیه تبرج	۱۲۴
۱. متن آیه	۱۲۴
۲. وجه استدلال	۱۲۴
۳. تحقیق در مسئله	۱۲۴
گفتار دوم: ادله روایی	۱۲۷
الف. روایات شیعه	۱۲۷
ب. روایات اهل سنت	۱۳۱
ج. بررسی ادله روایی	۱۳۳
گفتار سوم: ادله لثی منع	۱۴۴
الف. ارتکاز متشرعه	۱۴۵
۱) پیش افتادن از منبع وحی!	۱۵۴
۲) حضور در تشییع جنازه ممنوع!	۱۵۶
۳) منع از حضور در مسجد!	۱۵۶
۴) بی‌دقتی در نقل!	۱۵۷
۵) تغییر دین برای جلوگیری از پادشاهی زن!	۱۵۷
۶) ممنوعیت خروج از خانه!	۱۵۸
ب. اجماع و شهرت	۱۵۹
ج. نبود دلیل جواز	۱۶۳

- د. دوران بین تعیین و تخییر ۱۶۵
- ه. اخذ به قدر متقن ۱۶۶
- و. مقدمه حرام ۱۶۷
- ز. ادله دیگر ۱۷۶
- بخش دوم: ادله جواز ۱۷۹
- گفتار یکم: ادله نقلی ۱۷۹
- الف. وجوب امر به معروف و نهی از منکر ۱۷۹
- ب. پادشاهی بلقیس و امضای شارع ۱۸۳
- ج. اطلاق و عموم ادله نقلی ولایت فقیه ۱۸۶
- د. لزوم اهتمام ورزی به کار مسلمانان ۱۹۴
- ه. سیره پیامبر ﷺ و علی علیه السلام ۱۹۴
- زنان در عرصه های اقتصاد ۲۰۳
- تعیین نماینده برای ارتباط با پیامبر ﷺ ۲۰۴
- مشارکت زنان در بیعت ۲۰۵
- شرکت زنان در صلح حدیبیه ۲۱۰
- حضور فعال زنان در عرصه هجرت ۲۱۰
- زنان در عرصه جهاد ۲۱۵
- زنان و ستیز با ستم ۲۲۲
- حضور زنان در عرصه های علمی ۲۲۷
- و. حضور زنان در حکومت حضرت مهدی (عج) ۲۳۰
- ز. بناء و سیره عقلا ۲۳۲
- ح. اطلاق و عموم ادله وجوب قیام به عدل و عمل مطابق وحی ۲۳۳
- ط. ادله مؤید ۲۳۴

فهرست مطالب □ ۷

۲۳۴	۱. لزوم تحصیل دانش
۲۴۰	۲. زنان و مشارکت در مراسم مذهبی
۲۴۲	۳. تشریح حجاب
۲۴۳	۴. زنانی برتر از مردان
۲۴۴	۵. زنانی الگوی مردان
۲۴۵	۶. مشورت با زنان
۲۴۶	۷. زنان، امانت دار و دایع امامت
۲۴۷	۸. تقدّم زن در تشرّف به تکلیف
۲۴۸	گفتار دوم: ادله لُبی
۲۴۸	الف. ادله عقلی ولایت فقیه
۲۴۹	ب. اصول اولیه عقلی تشکیل حکومت
۲۵۲	بخش سوم: ملاحظاتی در مورد حضور زنان در اجتماع
۲۵۲	گفتار اول: اصل محوریت خانواده و تربیت فرزندان (جامعه‌پذیری)
۲۵۶	گفتار دوم: توجه به کرامت‌های اخلاقی
۲۵۹	گفتار سوم: ارتباط حقوق با تکالیف
۲۶۲	دستاورد
۲۶۵	منابع و مآخذ
۲۶۵	کتاب‌ها
۲۸۹	مقالات
۲۸۹	لوح‌های فشرده
۲۹۰	بایگ‌های اطلاع‌رسانی

مقدمه نگارنده

امام صادق علیه السلام: بیشترین خیر و برکت در زنان است.^۱
تفاوت های میان زن و مرد، یکی از بحث های جدی و داغ است که از دیرباز به مناسبت های گوناگون ذهن مردم را مشغول کرده است که به صورت شوخی و جدی، در مناسبت های مختلف به آن می پردازند. این مسئله از زوایای متفاوت مورد بررسی و کنکاش واقع شده است.^۲

با توجه به اینکه هدف اصلی من از گام نهادن در مسیر تحصیل علوم دینی، بررسی و دستیابی صحیح به آموزه های اسلامی بود، بر آن شدم تا یکی از ابعاد دیدگاه شریعت را نسبت به زنان، که از دیرباز ذهنم را مشغول کرده بود، مورد بررسی قرار دهم.

دقیق یادم نیست دلیل اصلی ایجاد این پرسش مربوط به کدام یک از جلسات و بحث ها بود؛ اما خوب به یادم دارم که گاه گاهی

۱. صدوق، من لایحضره الفقیه، ج ۳، ص ۳۸۵.

۲. برای اطلاع از برخی تلاش ها در این باره رک: ربانی املشی، زهرا، حقوق زنان در

عصر ظهور؛ مبصری، هدا، «بررسی رویکردهای جنسیتی به زن مسلمان».

در این مسیر قدمی برمی‌داشتم، اما هر دفعه به خاطر بروز مشغله‌های دیگر، این بحث را نیمه‌کاره رها می‌کردم. برای مثال پس از صدور فتوایی مبنی بر جواز امامت زنان برای مردان در نماز جماعت،^۱ چند روز به بررسی ادله فقهی این بحث پرداختم و از هراهل علمی که دستم به او می‌رسید در این مورد با او صحبت می‌کردم. پس از کنکاش‌های متعدد و بحث‌های مختلفی که با دوستان و استادانم داشتم، به این نتیجه رسیدم که سخن آیه‌الله خویی در این زمینه صحیح است که می‌گوید، دلیل روایی معتبری در این مسئله وجود ندارد، لذا ایشان به «اصالة عدم مشروعیت» تمسک کرده است.^۲

این تحقیقات جسته و گریخته، مانند قطعات یک قاب منبّتی بود که در گوشه گوشه ذهنم چیده می‌شد، تا اینکه چندی پیش به واسطه معرفی چند تن از زنان برای پذیرش وزارت در دولت دهم و انتخاب خانم «مرضیه وحید دستجردی» برای وزارت بهداشت، مواضع مختلفی اعلام شد.^۳ بسیاری از مخالفان به روایاتی استناد

۱. این فتوا را آیه‌الله صانعی، صادر کرده است.

۲. «لا إشکال فی عدم الجواز فیما لو کان المأمون کلاً أو بعضاً رجالاً و یکفی فی ذلك أصالة عدم المشروعية، إذ لم یرد نص معتبر فی المقام». خویی، سید ابوالقاسم، موسوعة الإمام الخوئی، ج ۱۷، ص ۳۴۹.

۳. برای اطلاع از مواضع مختلف مراجع تقلید و بزرگان، رک:

<http://www.ghatreh.com/news/nn5491622>

<http://www.tabnak.ir/fa/pages/?cid=60577>

<http://www.shiaonline.ir/article.asp?id=13492>.

می کردند و استدلال های خود را برگرفته از شریعت می دانستند. از دیگر سو، افرادی مدعی بودند که هیچ دلیل صریح و صحیحی بر منع زنان از پذیرش پُست های اجرایی، مدیریتی و ولایی در روایات وجود ندارد. این اختلاف نظرها، باعث شد تا برای تکمیل بخشی از این طرح کلی، همت کنم.

بررسی ادله قرآنی و روایی این بحث با کندی پیش می رفت تا اینکه قرار شد برای یکی از دوستان، مطلبی در این زمینه بنویسم، همین مسئله باعث شد تا به تکمیل بحث شتاب بیشتری بدهم و به نتیجه برسم.

تلاش می کردم بدون پیش داوری به ادله نگاه کنم، اما این مسئله بسیار دشوار و گاه، ناممکن می نمود. پس از بررسی ادله ممنوعیت پذیرش زنان در امور اجرایی، مدیریتی و ولایی، دریافتم که این ادله کارآمد نیست. اما هنوز این احتمال که شاید من به خاطر ذهنیتی که در شرایط امروز جامعه برایم ایجاد شده است، به این نتیجه رسیده

برای مثال آیه الله روحانی در مورد وزیر شدن زنان می نویسد: «وزیر و استاندار زن اشکال ندارد.»

www.shia_online.ir/article.asp?id=13492.

همچنین آیه الله موسوی اردبیلی بر این باور است که «حکم اولی در وزارت زن، با رعایت جهات شرعی جواز است، اما به لحاظ بعضی از مصالح یا مفاسد ممکن است حاکم شرعی از تصدی زن نسبت به بعضی امور اجرایی منع نماید و تشخیص آن به عهده خود حاکم شرعی است.»

<http://www.ardebili.com/Chat/ChatPage.aspx>.

باشم، مرا می‌آزرد. برای همین بود که دوباره با استادان حوزه که به فقه سنتی پایبندی ویژه‌ای دارند و بسیار اهل احتیاط و تقوا هستند، صحبت کردم و گزارشی از وضعیت دلالی و سندی ادله منع پذیرش زنان در امور اجرایی، مدیریتی و ولایی، برای ایشان ارائه کردم. با هر کدام از این بزرگواران که صحبت می‌شد، به یقینم افزوده می‌گردید تا اینکه در لابه لای بحث‌ها و جستجوها به عبارات‌های متعددی از فقهای گذشته و معاصر شیعه دست پیدا کردم که مؤید دریافت‌هایم از آیات و روایات بود. لذا مطمئن شدم نتیجه‌ای که به دست آورده‌ام از روی احساسات و پیش‌داوری‌های شخصی نبوده است. اگرچه هنوز هم تحقیق خود را خالی از عیب نمی‌دانم و به راهنمایی‌های دوستان عزیز و خوانندگان محترم، نیازمندم.

پس از پایان یافتن نگارش بخش‌ها و فصل‌های مختلف این کتاب و آماده شدن برای تحویل به بنیاد پژوهش‌های اسلامی برای ارزیابی و نشر، به فکر انتخاب نامی مناسب برای آن افتادم. پس از رایزنی‌های مختلف، نام «ورود زنان ممنوع؟» را برگزیدم تا ضمن جذابیت و ژورنالیستی بودن، فراگیری مطالب کتاب را در امور مختلف یادآور شوم، یعنی نتیجه این نوشتار تنها به پذیرش امور اجرایی یا تقنین اختصاص ندارد، بلکه به دنبال آن هستم که بدانم آیا اسلام جنسیت خاصی را برای پذیرش پُست و منصب اجرایی، مدیریتی، ولایی و قضایی، به عنوان شرط مطرح کرده است یا خیر؟ البته با توجه به نظر ارزیابان و مسئولان محترم بنیاد پژوهش‌های

آستان قدس رضوی، نام کتاب به «کاوشی نو در مسئله حضور اجتماعی زنان» تغییر یافت.

در پایان از تمام کسانی که مرا در نگارش و سامان یافتن این کتاب یاری نمودند، تشکر می‌کنم و به رسم ادب دست استادانم^۱ را می‌بوسم که در پرورش ذهن و اندیشه من تلاش کردند. همچنین از حجة الاسلام مهدی شریعتی تبار، مدیر عامل بنیاد پژوهشهای اسلامی آستان قدس رضوی و استاد غلامرضا جلالی معاون پژوهشی آن مرکز علمی، برای حمایت چاپ و نشر این اثر، و حجج اسلام محمد حسن ربانی بیرجندی و مهدی علیزاده، به خاطر ارزیابی این اثر، و آقای اصغر ارشاد سرابی و ایراستار محترم، صمیمانه تقدیر می‌نمایم.

سید مهدی نریمانی زمان آبادی

۱. برخی استادانم عبارت‌اند از: حضرات آیات: میرزا علی فلسفی رحمته‌الله، سید عزالدین زنجانی رحمته‌الله، سید حسن مرتضوی، سید مهدی موسوی خلخالی، مهدی مروارید (دامت برکاتهم)، حجج اسلام: مرحوم علی اصغر تاجیان رحمته‌الله، سید حسین نریمانی، ولی الله محبی، محمد حسن ربانی بیرجندی، سید هادی مرتضوی، سید حسین حسینی سیستانی، حسین انصاری، محمد علی امامی، مجتبی الهی خراسانی، حمید درایتی، مازیار کیانرسی، جواد قاسمی، محمود نظری، محمد جواد ایروانی، محسن جهانگیری، سید محمد موسوی فر، سید مجتبی بحرینی؛ دکتر عبدالله عبداللہی نژاد، دکتر محمد حسن حائری، دکتر حسین ناصری، و دکتر محمد تقی فخلعی، دکتر حسین صابری، دکتر حسام الدین قبانچی؛ سید عباس صالحی، سید حسن موسوی مددی (حفظهم الله).

پیشگفتار

جایگاه مسئولیت‌های اجرایی، مدیریتی و ولایی از وظایف خطیری است که سرنوشت عده زیادی از مردم به آن بستگی دارد. گاهی با یک تصمیم‌گیری کسی که در منصب بالای اجرایی، مدیریتی یا ولایی قرار دارد، زندگی مردم تا چندین سال تحت الشعاع قرار می‌گیرد. با توجه به همین حساسیت است که پیروان مکاتب مختلف الهی و غیرالهی، برای پذیرش این مناصب حساس و کلیدی، شرایط گوناگونی تعیین می‌کنند. در دین اسلام نیز شرایط متعددی برای پذیرش پُست‌های کلیدی مطرح شده است که فقیهان به عنوان تشخیص‌دهندگان نظر شریعت مقدس، در کتب و نوشته‌هایشان به انعکاس آن‌ها روی آورده‌اند. در این پژوهش، به بررسی شرط جنسیت در پذیرش مسئولیت‌های مختلف اجرایی، مدیریتی و ولایی برآمده‌ام.

این نوشتار از دو فصل تشکیل شده است: در فصل یکم، به کلیات مورد نیاز اشاره می‌شود و دیدگاه اسلام به مسائل مختلف روشن می‌گردد. مهم‌ترین مفاهیم مطرح شده در این فصل، دیدگاه

شریعت به مقوله‌های عدالت، زنان، خانواده و مسئولیت‌پذیری است.

در فصل دوم که دلیل اصلی این گفتار است، به بررسی حکم فقهی درباره پذیرش زنان در امور اجرایی، مدیریتی و ولایی پرداخته‌ام. بسیاری از فقیهان بر این باورند که یکی از شرایط شارع مقدس برای پذیرش امور کلیدی، «رجولیت» است. این فقیهان برای اثبات چنین شرطی، به تناسب هر موضوع، ادله متنوع نقلی و لُتی (غیر لفظی) ارائه کرده‌اند. در این بخش از نوشتار ضمن اشاره به ادله این دسته از فقیهان و اندیشه‌وران اسلامی، به بررسی آن‌ها پرداخته‌ام. در مقام بررسی ادله، از اقوال صاحب نظران مخالف نظر مشهور بهره برده‌ام.

با توجه به اینکه ادله اقامه شده برای اشتراط رجولیت، ناکافی است؛ باید به سیره معصومان علیهم‌السلام و اصل «مشارکت همگانی در امور» تمسک جست و به جواز پذیرش زنان معتقد شد. در واقع از سوی شریعت هیچ دلیل معتبری بر منع زنان از پذیرش پُست‌های اجرایی، مدیریتی و ولایی اقامه نشده است. حتی از برخی موارد می‌توان استفاده کرد که زنان از همان ابتدای عصر اسلام در امور سیاسی و اجرایی و نظامی مشارکت فعال داشته‌اند.

پس اگر بانویی، دیگر شرایط پذیرش امور اجرایی، مدیریت و ولایت را داشته باشد، می‌تواند به این امر مبادرت ورزد.

اگرچه از لحاظ شرع مقدس برای پذیرش زنان، منعی وجود ندارد؛

اما با توجه به نقش خانواده و حساسیت جایگاه مادری و همسری، به نظر نویسنده، بهتر است زنان در انتخاب امور اجرایی، مدیریتی و ولایی، به گونه‌ای عمل کنند که به آن جایگاه لطمه وارد نشود و همچنین در این مسئولیت‌پذیری حرمت ویژه بانوان مسلمان شکسته نگردد.

لازم به یادآوری است که گاهی، ویژگی منحصر به فرد یک خانم، سبب می‌شود، پذیرش امور بیرون منزل بر او واجب شود؛ مانند جایی که برای خدمت به جامعه اسلامی به مسئولیت او نیاز مبرم باشد. با توجه به اندک بودن چنین مواردی، در این نوشتار به این مسئله نپرداخته‌ایم.

www.kelad.org